

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ СУДОВИХ ОРГАНІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF CIVIL SERVANTS COURT: THEORETICAL ASPECTS

Золотарьова Я.С.,

здобувач кафедри адміністративного права
Інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом

На основі аналізу ключових положень нормативно-правових актів, що регулюють організаційно-правові засади діяльності державної служби, з'ясовано зміст понять «правовий статус», «адміністративно-правовий статус», «правовий статус державного службовця». Визначено основні проблеми щодо регулювання організаційно-правових основ встановлення та формування адміністративно-правового статусу державних службовців судових органів.

Ключові слова: судові органи, адміністративно-правовий статус державного службовця, правовий статус особи, реформування, суди.

На основе анализа ключевых положений нормативно-правовых актов, регулирующих организационно-правовые основы деятельности государственной службы, выяснено содержание понятий «правовой статус», «административно-правовой статус», «правовой статус государственного служащего». Определены основные проблемы по регулированию организационно-правовых основ установления и формирования административно-правового статуса государственных служащих судебных органов.

Ключевые слова: судебные органы, административно-правовой статус государственного служащего, правовой статус лица, реформирования, суды.

Based on analysis of the key provisions of the regulations governing the organizational and legal principles of civil service. Found out the meaning of "legal status", "administrative and legal status", "the legal status of a civil servant". The main problems to regulate organizational and legal bases of formation and establishment of administrative and legal status of civil servants of the judiciary.

Key words: judiciary, administrative and legal status of civil servant status of legal entities, reform courts.

Постановка проблеми. Однією з найактуальніших проблем розбудови правової демократичної держави в Україні на сьогодні є створення та забезпечення ефективного функціонування незалежної системи органів судової влади, головним завданням якої є захист прав і свобод особистості. Реалізація судами завдань щодо захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства та держави вимагає належного правового та організаційного забезпечення їх діяльності.

Зважаючи на певні позитивні зрушення в реформуванні судової системи, на наш погляд, у діяльності судових органів ще існує низка проблемних питань, що пов'язані з особливістю проходження державної служби в судових органах, які вимагають якісно нового підходу щодо удосконалення правового регулювання прав та обов'язків державних службовців органів суду.

Стан дослідження. Проблеми правового статусу державних службовців взагалі та судових органів зокрема були предметом наукових досліджень М.М. Бурбики, В.В. Долежана, А.С. Васильєва, О.М. Костюкова, В.М. Манохіна, Н.Р. Нижника, І.Б. Протаса, Є.М. Поповича, О.Ф. Скакун, Г.П. Середи, Ю.О. Тихомирова, П.В. Шумського, М.К. Якимчука та інших науковців. Однак, незважаючи на вагомий внесок цих науковців у поліпшення науково-теоретичної

бази функціонування судових органів, низка важливих питань ще потребує свого вирішення. До них, зокрема, належать проблеми трансформації правового статусу працівників судових органів відповідно до сучасного етапу розвитку демократичних відносин у нашій державі та європейських стандартів, удосконалення правового регулювання прав та обов'язків державних службовців судових органів.

Виклад основного матеріалу. Правовий статус особи визначає її місце в суспільстві, характеризується певною сукупністю прав, обов'язків, гарантій їх забезпечення та відповідальністю за невиконання обов'язків. Одним із видів правового статусу певної категорії осіб є вид професійної діяльності, яким є державна служба. Необхідність дослідження правового статусу державних службовців у цілому, у тому числі судових органів, обумовлена наявністю певного кола спеціальних прав та обов'язків, якими вони наділені для виконання своїх службових повноважень; наділення їх підвищеною відповідальністю за порушення або неналежне виконання обов'язків; наявністю особливих пільг та соціально-правового забезпечення.

Адміністративно-правовий статус працівників судових органів, відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [1], регулюється Законом України «Про державну службу» [2]. Співвідношення посад працівників апарату суду та державних

службовців визначено в розпорядженні Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 88-р «Про віднесення посад працівників апарату суду загальної юрисдикції до відповідних категорій посад державних службовців» [3].

Дослідження проблем регулювання адміністративно-правового статусу державних службовців судових органів, на наш погляд, ускладнюється недосконалістю не тільки законодавчої та нормативно-правової бази, а й науково-обґрунтованих концепцій щодо його змісту в умовах перетворення судових органів у відомство європейського зразка. Крім того, на основі комплексного аналізу наукових досліджень, присвячених проблемам правового статусу особи в цілому та державних службовців зокрема, ми дійшли висновку, що організаційно-правові основи встановлення та формування адміністративно-правового статусу державних службовців судових органів практично не вивчалися.

Варто також акцентувати увагу на тому, що на сьогодні відсутній єдиний правовий підхід щодо визначення змісту понять «правовий статус», «адміністративно-правовий статус», «правовий статус державного службовця».

Наприклад, поняття «правовий статус» має різне тлумачення: сукупність прав та обов'язків фізичних чи юридичних осіб [4, с. 44]; система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків та відповідальності індивіда [1, с. 409]; сукупність усіх прав, обов'язків та законних інтересів суб'єктів права [5, с. 342–343].

Немає однаковості серед правознавців і щодо визначення терміна «адміністративно-правовий статус». Так, наприклад, Ю.О. Тихомиров адміністративно-правовий статус громадянина визначає як встановлені законом та іншими правовими актами права, обов'язки та відповідальність громадянина, яка забезпечує його участь в управлінні державою та задоволення публічних та особистих інтересів завдяки діяльності державних органів [6, с. 345–346]. А.С. Васильєв вважає, що зміст адміністративно-правового статусу громадянина – це конкретизовані й деталізовані конституційні права, свободи й обов'язки громадян, закріплені в нормах адміністративного права, а також гарантії реалізації цих прав і свобод, забезпечені механізмом їхнього захисту органами держави та місцевого самоврядування [7, с. 119]. Одним із різновидів адміністративно-правового статусу особи є статус державного службовця.

На нашу думку, особливістю адміністративно-правового статусу державних службовців є те, що вони представляють кадровий склад (або персонал) органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Через них як працівників відповідних державних органів реалізуються задачі та функції виконавчої влади на різних рівнях. Вони є тією ланкою державного управлінського механізму, через яку реалізується державна виконавча влада, впроваджуються в життя конкретні управлінські рішення та засновані на них правові акти управління. Зважаючи на те, наскільки правильно державні службовці

розуміють покладені на них функції, повноваження й обов'язки, реально залежить ефективність функціонування практично кожного державного органу та всієї системи державного управління.

О.М. Костюков, наприклад, до елементів правового статусу посадової особи включає правосуб'єктність, завдання, які вирішуються згідно з посадою, основні функції, права й обов'язки, гарантії, правові форми діяльності, порядок взаємовідносин за посадою, відповідальність [8, с. 21]. В.М. Манохін акцентує увагу на тому, що в статуті посади відтворюється основна функція, що виконується працівником, який її обіймає, а назва посади являє собою чітке формулювання, що відображає ступінь індивідуалізації та спільності в системі функцій структурного підрозділу, органу в цілому та галузі в міжгалузевому масштабі [9, с. 33–40].

На нашу ж думку, досліджувана категорія не повинна бути обтяжена зайвими складовими, що не характеризують правове положення особи, а визначають умови набуття статусу або відповідальність за порушення чи недотримання норм права особою з відповідним статусом. Різні фахівці називають як елементи правового статусу особи права (свободи) та обов'язки, правосуб'єктність, законні інтереси, громадянство, принципи, гарантії, відповідальність та інше. Перелік складових правового статусу посадової особи є ще більш розширеним і додатково включає завдання за посадою, правові форми діяльності, основні функції та завдання, найменування посадової особи, її місце в ієрархії посад тощо. На наш погляд, кількість елементів правового статусу повинна бути необхідною та достатньою для характеристики правового положення особи. При цьому кожна складова цілісної категорії з узгодженою структурою та змістом повинна бути конкретизованою й універсальною. Вважаємо доцільним розуміння структури та змісту правового статусу через такі необхідні й достатні для характеристики правового положення особи елементи: права, свободи та обов'язки особи; правосуб'єктність.

Цікавою, на нашу думку, є позиція О.Ф. Скакун, яка вважає, що гарантії реалізації прав й обов'язків істотно впливають на зміст і соціальне значення правового статусу особи. Без створення державою умов для здійснення прав, свобод, обов'язків вони залишаться «заявами про наміри». Однак загальносоціальні (економічні, політичні, ідеологічні тощо) і спеціально-соціальні (юридичні) гарантії є факторами реалізації правового статусу особи, а не елементами структури його системи [10, с. 411], адже зміст правомірної поведінки особи розкривають права, свободи та обов'язки, передбачаючи конкретний вид та міру можливої чи обов'язкової поведінки. Зовнішнє їх закріплення знаходять у нормах права. І це означає, що їх реалізація відбувається в певних правовідносинах.

Таким чином, з'ясувавши зміст правового статусу особи, перейдемо до розкриття адміністративно-правового статусу державного службовця судового органу як складової частини правового статусу осо-

бистості. Статус державного службовця судового органу, на наш погляд, є родовим поняттям такої категорії, як правовий статус державного службовця органу публічної адміністрації. Урегульований нормами адміністративного права цей статус буде адміністративно-правовим.

Н.Р. Нижник формулює визначення правового статусу державного службовця як встановлені та гарантовані державою міри необхідної та можливої поведінки державного службовця в галузі державно-службових відносин [11]. Слід зазначити, що особа набуває статусу лише за умови визнання її правосуб'єктною.

Первинними обов'язками державного службовця судових органів є обов'язки, які й визначають межі його правового статусу. У процесі здійснення своїх прав працівник діє в юридичних межах, визначених його обов'язками, у тому числі заборонами. При цьому в практичній діяльності особового складу державного службовця судових органів нерідко присутній розсуд, сфера якого встановлюється нормами права, що регламентують цілі, завдання, інститути необхідної оборони, крайньої необхідності тощо. Наявність розсуду визначається тими обставинами, що в нормі права міститься лише загальна модель поведінки, а конкретна життєва ситуація завжди змістовно багатша.

Підсумовуючи викладене, ми дійшли висновку, що адміністративно-правовий статус державного службовця судових органів є проявом статусу особи, співвідноситься з ним як особливе та загальне й характеризує місце державного службовця судових органів у системі суспільного розподілу праці як суб'єкта правовідносин, урегульованих адміністративно-правовими нормами.

На основі здійсненого аналізу елементів правового статусу державних службовців ми можемо сформулювати власне бачення елементів правового статусу державних службовців судових органів. Зокрема, вони мають такий статус: 1) державних службовців, який визначено в Законі України «Про державну службу»; 2) усіх службовців, які працюють у судових органах, статус яких визначено законом України «Про судоустрій та статус суддів»; 3) визначений посадою, на якій перебуває державний службовець судових органів.

Кожен рівень правового статусу державних службовців судових органів характеризується певним об'ємом прав, обов'язків, обмежень, гарантій та відповідальності. Наприклад, посадова особа має більше владних повноважень, ніж службовець, який не є посадовою особою, і спеціальну відповідальність.

Тобто працівники судових органів – це особливий різновид державних службовців, які виконують управлінські та правоохоронні функції. Крім того, державні службовці судових органів вступають у правові відносини, які впливають зі змісту їх службових повноважень не лише в середині відповідного судового органу, але й зовні, тобто вступають у відносини з громадянами, іншими правоохоронними органами, а також підприємствами, установами та

організаціями. Державні службовці судових органів наділяються державно-владними повноваженнями та здатні приводити в дію механізм державного примусу. Владна природа їх службових повноважень забезпечує реальну й необхідну можливість для цієї категорії державних службовців впливати на поведінку суб'єктів суспільних відносин для досягнення суспільно-корисного результату, забезпечує обов'язковість виконання їх законних вимог.

Тому не випадково, що правовий статус державних службовців судових органів передбачає, по-перше, наявність владних повноважень як внутрішньо-організаційного, так і зовнішнього характеру; по-друге, можливість виступати в межах своєї компетенції від імені держави під час здійснення нагляду за додержанням і правильним застосуванням законів органами державної влади та органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, підприємствами, установами та організаціями; по-третє, наявність встановлених обмежень як під час вступу на державну службу, так і під час її проходження; по-четверте, наявність гарантій соціально-правового захисту; по-п'яте, підвищену відповідальність як за власні дії, так і за діяльність (бездіяльність) підлеглих їм працівників.

Слід зазначити, що особливістю елементів правового статусу державних службовців судових органів є дуальність, яка включає службову правоздатність і службову дієздатність державних службовців судових органів. Службові правоздатність і дієздатність виникають одночасно з вступом особи в службово-правові відносини, тобто із часу зарахування на посаду. Припинення служби є підставою повного припинення службової правосуб'єктності. Таким чином, обсяг службової правосуб'єктності визначається, з одного боку, посадою, а з іншого – компетенцією.

Переважна частина повноважень, які складають адміністративно-правовий статус державного службовця судового органу, носять державно-владний характер. Вони спрямовані на осіб, які організаційно не підпорядковані працівнику та зобов'язані виконувати його законні вимоги. У практичній діяльності державні службовці судових органів виступають від імені держави, реалізують надані державою повноваження в межах суворо окресленої законом компетенції.

В адміністративно-правовому статусі державних службовців судових органів можна виділити дві групи елементів:

– елементи, які закріплені в статусі відповідної посади (посадові права та обов'язки, відповідальність тощо);

– елементи, які не закріплені в статусі посади (наприклад, загальні права та обов'язки, обмеження та заборони, відповідальність, які стосуються як усіх державних службовців, так і всіх державних службовців судових органів).

Варто також зазначити, що залежно від того, про який рівень адміністративно-правового статусу державного службовця судового органу буде йти мова (загальний, спеціальний чи індивідуальний), елементи цього статусу (права, обов'язки, відповідаль-

ність) за змістом будуть різними. Різними й будуть нормативно-правові акти, які визначають зміст того чи іншого різновиду адміністративно-правового статусу державного службовця судового органу.

Висновки. За результатами проведеного комплексного аналізу правового статусу державних службовців в Україні з різних тематичних та методологічних точок зору, а також з'ясувавши змістовні та структурні елементи адміністративно-правового статусу державних службовців судових органів, ми дійшли висновку, що державний службовець судового органу – це громадянин України, який займає посаду в органах суду, отримує заробітну плату за рахунок державного бюджету, здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з реалізацією завдань та функцій, передбачених Законом України «Про судоустрій та статус суддів». На наш

погляд, адміністративно-правовий статус державних службовців судових органів – це сукупність прав, обов'язків, правових обмежень, заборон і юридичної відповідальності, які визначаються нормами адміністративного права та реалізуються в адміністративно-правових відносинах, пов'язаних із практичним виконанням державними службовцями завдань та функцій судових органів. Особливості адміністративно-правового статусу державних службовців судових органів обумовлені завданнями та функціями, які виконують судові органи, місцем та роллю суду в системі органів державної влади. У зв'язку із цим особливості адміністративно-правового статусу державних службовців судових органів необхідно враховувати як у процесі законотворчої діяльності, так і під час прийняття відомчих нормативно-правових актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900.
2. Про державну службу : Закон України від 17 листопада 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 26. – Ст. 273.
3. Про віднесення посад працівників апарату судів загальної юрисдикції до відповідних категорій посад державних службовців : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 88-р (із змінами від 13 липня 2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2003-p>.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка та ін. – К. : Українська енциклопедія, 2003– . – Т. 5 : П–С. – 2003. – 736 с.
5. Загальна теорія держави та права : [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / [М.В. Цвік, О.В. Петров, Л.В. Авраменко та ін.] ; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
6. Тихомиров Ю.А. Курс адміністративного права и процесса / Ю.А. Тихомиров. – М., 1998. – 799 с.
7. Васильев А.С. Административное право Украины / А.С. Васильев. – Х. : Одиссей, 2002. – 288 с.
8. Костюков А.Н. Должностное лицо: административно-правовой статус / А.Н. Костюков // Правоведение. – 1987. – № 2. – С. 20–26.
9. Манохин В.М. Правовое регулирование государственной службы / В.М. Манохин // Сов. гос-во и право. – 1968. – № 1. – С. 33–40.
10. Скакун О.Ф. Теория государства и права : [учебник] / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
11. Нижник Н.Р. Державна виконавча влада в Україні: формування та функціонування / Н.Р. Нижник. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – Ч. 1. – С. 166–167.